

Capitolul I. Dreptul civil.

Norma de drept civil. Raportul juridic civil

§1. Definirea dreptului civil

1.1. Noțiune

Pentru studentul în drept, dreptul civil este, cel puțin la început, o simplă materie de studiu, la fel ca oricare alta, în vreme ce pentru cercetătorul în domeniul dreptului, dreptul civil este o ramură a științelor juridice și, implicit, un obiect al activității sale de cercetare, al cărei prim rezultat este tocmai dezvăluirea înțeleșurilor noțiunii de drept civil.

Astfel, într-o *primă accepțiune*, dreptul civil are înțelesul de *drept subiectiv*, adică înțelesul de putere conferită unei persoane de lege sau de un act juridic, în virtutea căreia acea persoană poate ea însăși să acționeze sau poate să pretindă altuia să acționeze într-un fel oarecare. De pildă, proprietarul unui bun este titularul unui drept subiectiv în temeiul căruia are **puterea de a stăpâni și folosi** el însuși bunul ori de a-l încredința altuia spre folosință, la fel cum are puterea **să dispună** de bun vânzându-l, donându-l etc. ori consumându-i substanța. În schimb, acela ce vinde un bun are doar **puterea de a pretinde** cumpărătorului să-i achite prețul, tot astfel cum acela care a închiriat un bun are puterea de a-i cere locatarului să plătească chiria etc. Această primă accepțiune a dreptului civil o vom avea în vedere ceva mai încolo, cu ocazia examinării conținutului raportului juridic civil și a clasificării drepturilor subiective.

Într-o *a doua accepțiune*, dreptul civil desemnează o *ramură a sistemului nostru de drept*, adică o grupare de norme și instituții juridice reunite, în principal, datorită obiectului lor comun de reglementare. În această accepțiune, pe care o vom avea în vedere, cu prioritate, în cele ce urmează, dreptul civil apare ca o componentă a dreptului obiectiv, adică a unui ansamblu de norme de conduită a căror existență și aplicare nu este condiționată de cunoașterea sau perceperea lor subiectivă de către persoanele fizice sau juridice; iar, în măsura în care este vorba de anumite norme juridice concrete, care există și se aplică la un moment dat, ramura dreptului civil este parte a dreptului pozitiv^[1].

1.2. Terminologie

Expresia „drept civil” își are originile în expresia latină „*jus civile*”. Prin aceasta se desemna vechiul drept al cetățenilor romani (*jus quiritium* – dreptul

---

^[1] Uneori, pare a se pune semn de egalitate între dreptul obiectiv și dreptul pozitiv. Așa cum am arătat însă, dreptul obiectiv este un concept abstract opus aceluia de drept subiectiv și merit să sublinieze faptul că termenul „drept”, folosit într-un anumit context, nu are înțelesul de drept subiectiv, ci acela de ansamblu de norme juridice. Spre deosebire de dreptul obiectiv, dreptul pozitiv nu este numai un concept, dar și o realitate, concretizată într-un ansamblu de norme juridice ce sunt în vigoare și, în consecință, sunt aplicabile într-un anumit spațiu și într-un anumit segment de timp.

quiritar), care se opunea dreptului ginților (*jus gentium*) și dreptului pretorian (*jus praetorium*)^[1].

Jus civile era alcătuit atât din norme de drept public, care priveau organizarea statală, cât și din norme de drept privat, care reglementau raporturile dintre particulari. Treptat, odată cu dispariția organizării statale specifice Romei, și-au încetat aplicarea și dispozițiile din dreptul public roman. În schimb, reglementările din dreptul privat roman – în special datorită prestigiului lor și a perfecțiunii lor formale – au fost receptate în statele europene, devenind parte a dreptului privat al acestora, denumită, datorită originilor sale, „drept civil”. Era o denumire care avea și rostul de a delimita dreptul laic de dreptul canonic^[2], mai cu seamă că, în acea perioadă și o bună bucată de timp după aceea, dreptul civil s-a identificat cu dreptul privat (laic).

1.3. Dreptul public și dreptul privat

Preluat din dreptul roman, aceste două categorii juridice au fost promovate doctrinar de-a lungul timpului, ele fiind acceptate chiar și de doctrina juridică contemporană. A făcut excepție doctrina corespunzătoare sistemului de drept socialist, care le-a dezavuat.

Încercând doar o evocare, pe cât posibil sugestivă, a specificului celor două categorii^[3], ne vom rezuma la a spune că *dreptul public* reglementează prin normele sale modul de constituire și organizare a puterii publice, precum și raporturile dintre stat – în calitatea sa de exponent al puterii publice^[4] – și particulari. Așa fiind, dreptului public îi aparțin, de pildă, normele dreptului constituțional, ale dreptului administrativ, ale dreptului penal etc. În schimb, *dreptul privat* reglementează raporturile și actele ce intervin între particulari, persoane fizice și juridice, raporturi și acte care sunt expresia unor interese preponderent individuale. Ca urmare, în condițiile reglementărilor anterioare noului Cod civil, s-a apreciat că aparțin dreptului privat: normele dreptului civil, ale dreptului comercial, ale dreptului familiei etc.

1.4. Codul civil și dreptul civil

Cele două concepte nu trebuie confundate. Codul civil, asemenea celui penal, de procedură penală ori de procedură civilă etc., este o lege mai amplă, care se prezintă sub forma unei culegeri de norme juridice sistematizate pe domenii (persoane, bunuri, obligații ș.a.). În schimb, dreptul civil, privit ca ramură de drept, este o grupare de norme juridice, cuprinse în legi diferite, dar reunite doctrinar datorită obiectului lor comun de reglementare. Ca urmare, dreptul civil este al-

---

[1] Pentru diviziunile dreptului roman, v., de exemplu, VI. Hanga, M.D. Bob, *Curs de drept privat roman*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 46.

[2] În acest sens, v. H., L. și J. Mazeaud, Fr. Chabas, *Introduction à l'étude du droit*, Tome 1, Premier volume, Ed. Montchrestien, Paris, 1996, p. 60.

[3] Pentru o prezentare mai amplă a acestei diviziuni, v. N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. C.H. Beck, București, 2012, p. 70-74.

[4] Statul poate apărea și ca subiect al raporturilor de drept privat. Însă, în acest caz, el participă la raporturi juridice numai în calitatea sa de persoană juridică, deci nu ca exponent al puterii publice.

cătuțit din normele juridice cuprinse în Codul civil, precum și din normele juridice cuprinse într-o serie de alte legi.

Comparând însă aceste ultime legi cu Codul civil, putem spune – într-o exprimare improprie dar ușor de înțeles –, că, la fel ca înainte, actualul Cod civil este „legea de bază” în ceea ce privește reglementarea raporturilor cu caracter civil. El a fost publicat în 2009^[1] și a intrat în vigoare 2 ani mai târziu^[2], respectiv la 1 octombrie 2011. Noul Cod a pus capăt „domniei” Codului civil român de la 1864, inspirat din Codul civil francez de la 1804 (Codul Napoleon).

1.5. Dreptul civil în condițiile Codului civil anterior

Pentru a defini o ramură a dreptului, este esențială stabilirea obiectului (domeniului) ei de reglementare. Codul civil de la 1864, care era principala lege în materie, nu numai că nu definea dreptul civil ca ramură de drept, dar nici măcar nu îi preciza obiectul sau domeniul de reglementare și, în consecință, nici nu-l delimita de acela al altor ramuri de drept.

De fapt, la epoca elaborării vechiului Cod civil și multă vreme după aceea, în cadrul dreptului privat se impunea cu necesitate o singură problemă de delimitare, și anume delimitarea dintre dreptul civil și dreptul comercial, ceea ce se poate observa și dintr-o seamă de dispoziții ale Codului care, cel puțin aparent, promovau două tendințe contradictorii. Pe de o parte, tendința de a excepta raporturile comerciale de la aplicarea prevederilor Codului civil, iar, pe de altă parte, tendința de a aplica prevederile Codului civil atunci când legislația comercială nu avea prevederi proprii. Așa, de pildă, în partea consacrată contractului de societate, societățile comerciale erau, uneori, exceptate în mod expres de la aplicarea dispozițiilor Codului civil (art. 1520) pentru ca, în final, să se dispună că prevederile sale se aplică și societăților comerciale dacă aceste prevederi nu sunt contrare legilor și uzurilor comerciale (art. 1531).

Cele două tendințe au fost, așa cum spuneam, doar aparent contradictorii, fiindcă, în cele din urmă, ele apăreau ca o expresie a aceleiași realități legislative, caracterizată prin faptul că reglementările din Codul civil erau și în concepția legiuitorului de la 1864 **dreptul privat comun**, în comparație cu care dreptul comercial era un **drept privat special**. Or, în măsura în care dreptul civil a fost privit ca un drept comun sau general, o delimitare a obiectului său, prin prevederile Codului, nu era nici posibilă, și nici necesară.

Odată cu elaborarea Codului comercial^[3], această realitate a fost pusă și mai pregnant în evidență, prin faptul că redactorii lui s-au preocupat, pe de o parte, de conturarea domeniului acestuia și, pe de altă parte, au consacrat expres calitatea de „drept comun” a reglementărilor din Codul civil în raport cu cele din Codul comercial. Astfel, prin art. 1 din Codul comercial se consacră calitatea de

---

^[1] Legea nr. 287/2009 (Codul civil) a fost publicată inițial în M. Of. nr. 511 din 24.07.2009 și apoi republicată în M. Of. nr. 505 din 15.07.2011.

^[2] Urmare a Legii de punere în aplicare nr. 71/2011, publicată în M. Of. nr. 409 din 10.07.2011.

^[3] Codul comercial (Codicele de comerț) a intrat în vigoare la 1 septembrie 1887 și a fost abrogat odată cu intrarea în vigoare a actualului Cod civil.

drept comun a dreptului civil, prevăzându-se că „În comerț se aplică legea de față. Unde ea nu dispune se aplică Codul civil”.

Trecerea la sistemul de drept socialist, puternic influențat, atât doctrinar cât și legislativ, de dreptul sovietic, a fost marcată, printre altele, atât de abandonarea distincției tradiționale dintre dreptul public și dreptul privat, cât și de dispariția dreptului comercial intern – în accepțiunea sa tradițională – concomitent cu încetarea aplicării Codului comercial^[1] și înlocuirea lui cu o seamă de reglementări adecvate sistemului economic existent, cum au fost, de exemplu, Legea comerțului interior și Legea contractelor economice.

Dispariția dreptului privat din vocabularul juridic și tratarea sistemului de drept ca un sistem unitar, dar divizat într-o seamă de ramuri autonome de drept^[2], a impus, de la sine, definirea riguroasă a dreptului civil printr-o seamă de trăsături proprii – în special prin evocarea caracterului patrimonial ori nepatrimonial al raporturilor reglementate și a egalității părților – și, îndeobște, fără nicio referire la dreptul privat. Acest mod de definire a dreptului civil marchează, de altfel, și doctrina contemporană, atât în perioada premergătoare elaborării noului Cod civil^[3], cât și după aceea.

1.6. Definiția îndeobște acceptată în condițiile vechiului Cod civil

În lipsa unei reglementări legale, care să aibă cel puțin valoarea unui indiciu, sarcina de a determina obiectul de reglementare și de a defini dreptul civil a revenit doctrinei.

În literatura noastră de specialitate, dreptul civil a fost definit, de regulă, ca fiind *acea ramură a sistemului de drept sau acel ansamblu de norme juridice care reglementează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale stabilite între persoane fizice și persoane juridice aflate pe poziții de egalitate juridică*^[4]. Uneori, această definiție a fost completată cu precizarea că normele dreptului civil mai reglemen-

---

[1] Cât privește comerțul internațional (exterior), este de observat că acesta a fost declarat monopol de stat. Cu toate acestea, în raporturile de comerț internațional se aplicau prevederi ale Codului comercial.

[2] Distincția dintre dreptul public și dreptul privat nu este atât de categorică cum s-ar părea la prima vedere. De aceea, tendința de a distinge între ramurile dreptului în funcție de obiectul lor și cu mai puțină referire la dreptul public ori dreptul privat s-a putut remarca și în doctrina din perioada interbelică (în acest sens, v. M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului*, Ed. All, București, 1995, p. 51).

[3] Așa, de pildă, într-o lucrare relativ recentă se susține că „dreptul civil este acea ramură a dreptului unitar român care reglementează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale ce-i constituie obiectul de reglementare juridică, între persoane fizice și persoane juridice aflate pe poziții de egalitate” (I. Dogaru, *Drept civil român. Tratat*, vol. I, Ed. Themis, Craiova, 2000, p. 24).

[4] În acest sens, v., de exemplu: Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., ed. a VI-a revăzută și adăugită de M. Nicolae și P. Trușcă, București, 2000, p. 31; G. Boroi, *Drept civil. Teoria generală*, Ed. All, București, 1997, p. 2; O. Ungureanu, *Manual de drept civil. Partea generală*, Ed. Augusta, Timișoara, 1998, p. 9; într-o ediție recentă, acest din urmă autor menționează, pe lângă egalitatea juridică a părților, și libertatea juridică a acestora (v. O. Ungureanu, *Drept civil, Introducere*, ed. 8, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 3). Precizăm că unele dintre lucrările pe care le-am citat și pe care o să le cităm în continuare au apărut într-o nouă ediție. Uneori, nu

tează și *condiția juridică a persoanelor fizice și juridice*, în calitatea lor de participanți la raporturile juridice civile^[1]; sau, într-o formulare mai recentă, *statutul legal al persoanelor*^[2].

1.6.1. Definiția propusă

La rândul nostru, după ce am sesizat câteva neajunsuri ale definițiilor cu care ne-am confruntat și, în special, faptul că ele omit să precizeze apartenența dreptului civil la dreptul privat^[3], am propus următoarea definiție: *Dreptul civil este alcătuit din ansamblul normelor juridice prin care se reglementează, de drept comun*^[4], *stabilirea, modificarea și stingerea raporturilor juridice cu caracter privat, precum și conținutul acestora.*

1.7. Definirea dreptului civil în condițiile actualului Cod civil

Spre deosebire de Codul civil anterior, noul Cod civil, în art. 2 alin. (1), stabilește care este obiectul său, prevăzând că dispozițiile lui „*reglementează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale dintre persoane, ca subiecte de drept civil*”. Având ca reper această dispoziție legală, în unele dintre lucrările de specialitate apărute după intrarea în vigoare a noului Cod civil, mai exact în cele elaborate în scop didactic, s-a încercat o definire a dreptului civil ca ramură a sistemului nostru de drept.

Astfel, în una dintre primele lucrări apărute după intrarea în vigoare a noului Cod s-a apreciat că „dreptul civil este ansamblul normelor juridice care reglementează raporturile patrimoniale și nepatrimoniale stabilite între persoane fizice și

---

am mai făcut trimitere la aceasta, întrucât, din punct de vedere al problemelor la care facem referire, nu apar elemente noi.

Am ales definiția dată de Gh. Beleiu întrucât ne-a părut a fi cea mai simplă și mai aproape de realitate. Într-o definiție mai amplă, s-a susținut că dreptul civil cuprinde „totalitatea normelor juridice care reglementează, pe de o parte, acele raporturi juridice patrimoniale în care părțile apar ca subiecți egali (nesubordonați unul altuia), iar, pe de altă parte, acele raporturi personale (nepatrimoniale) în care se manifestă fie individualitatea persoanei ca subiect de drept, fie condiția juridică a persoanelor fizice și a persoanelor juridice în calitatea lor de participanți la raporturile juridice civile” (M. Mureșan, P. Ciacli, *Drept civil. Partea generală*, Ed. Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2001, p. 8).

^[1] E. Lupan, *Drept civil. Partea generală*, Universitatea creștină „Dimitrie Cantemir”, Facultatea de drept, Cluj-Napoca, 1997, p. 13; D. Lupulescu, *Drept civil. Introducere în dreptul civil*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 5 etc.

^[2] Dreptul civil a mai fost definit ca fiind „acea ramură de drept privat care înmănușează normele juridice ce reglementează relațiile sociale patrimoniale și nepatrimoniale în care părțile se găsesc pe poziții de egalitate juridică, precum și *statutul legal al persoanelor*” (E. Lupan, I. Sabău-Pop, *Tratat de drept civil român, vol. I, Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 32).

^[3] Pentru aceste observații, v. I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, *Introducere în dreptul civil*, Ed. Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2008, p. 5-7.

^[4] În același sens, în literatura juridică franceză, s-a spus că dreptul civil conține dreptul comun care se aplică raporturilor dintre particulari, altfel spus, care se aplică atunci când nu s-a derogat în considerarea unei persoane sau a unui act (v. H., L. și J. Mazeaud, F. Chabas, *op. cit.*, p. 60).

persoane juridice aflate pe poziții de egalitate juridică”^[1]. Într-o altă lucrare, ceva mai recentă, se apreciază că „dreptul civil este acea ramură a sistemului de drept privat care reglementează, ca drept comun, raporturile patrimoniale și pe cele nepatrimoniale care se stabilesc, modifică ori se sting, în baza principiului libertății voinței juridice, între persoane fizice și juridice, având statutul de profesioniști sau nu și care au capacitatea (aptitudinea) de a deveni subiecte ale raporturilor juridice civile”^[2]. Deși mai completă decât prima, această a doua definiție are neajunsul de a fi mai greu de reținut.

1.8. Avem nevoie de o definiție a dreptului civil?

Am avut și avem rezerve cu privire la utilitatea unui demers foarte riguros în sensul elaborării unei definiții a dreptului civil. Lăsând la o parte faptul că, prin natura ei, orice definiție riscă să fie deficitară, rezervele de care aminteam ne-au fost ocazionate mai ales de faptul că nici literatura juridică străină și nici literatura juridică de la noi, respectiv cea din perioada interbelică, care este considerată a fi de referință, nu s-au preocupat cu insistență de această chestiune. Pe de altă parte, intrarea în vigoare a noului Cod civil promovează o nouă imagine a dreptului civil. Deși este încă înconjurată de ceață, ea pare a fi sensibil diferită de cea anterioară și, ca urmare, de natură să ne îndemne la prudență cât privește o încercare de definire riguroasă a dreptului civil, având ca punct de plecare ceea ce s-a statuat anterior. Așa fiind, apreciem că este mai pe înțelesul celor ce se inițiază în drept, ca în loc să definim dreptul civil, așa cum se obișnuiește, să circumscriem domeniile care constituie obiectul de reglementare al acestuia, așa cum ele se conturează din prevederile Codului civil.

1.9. Domeniile specifice reglementărilor dreptului civil

Pentru stabilirea acestor domenii, trebuie să plecăm de la constatarea că obiectul dreptului civil nu poate fi diferit de obiectul Codului civil. Așa fiind, ne întoarcem la prevederea din art. 2 alin. (2) C. civ., unde se dispune că „*Prezentul cod este alcătuit dintr-un ansamblu de reguli care constituie dreptul comun pentru toate domeniile la care se referă litera sau spiritul dispozițiilor sale*”.

Expresia „toate domeniile”, folosită de legiuitor în acest text, evocă, practic, categoria de relații sociale ce constituie **obiectul de reglementare** al aceluși „ansamblu de reguli” care constituie dreptul civil. Aceste domenii de relații și implicit categoria pe care o alcătuiesc împreună urmează să le determinăm după criteriile oferite de legiuitor, adică ținând seama de **(a)** litera și **(b)** spiritul reglementărilor cuprinse în Codul civil.

a) Urmând *litera* Codului civil, putem observa că înainte de toate legiuitorul se ocupă de „**organizarea**” **calității de subiect de drept** a persoanelor fizice și juridice (art. 25-257), după care trece la reglementarea următoarelor domenii

---

^[1] G. Boroi, C.A. Angheliescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 2.

^[2] T. Prescure, R. Matefi, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 6-7.

de relații: **relațiile de familie** (art. 258-534); relațiile care se stabilesc cu privire la **proprietate** cât și cu privire la **celelalte drepturi reale** (art. 535-952); relațiile care se stabilesc atunci când se deschide **sucesiunea** unei persoane, corelate cu cele care se nasc din **liberalități** (testamente și donații) (art. 953-1163); **obligățiile civile** – de la stabilirea și garantarea acestora și până la stingerea lor –, inclusiv principalele contracte civile, între care și unele specifice profesioniștilor (1164-2499); **prescripția extinctivă și decăderea** (art. 2500-2556). La acestea se adaugă și **normele conflictuale**, adică acelea prin care se reglementează conflictele de legi ivite ca urmare a stabilirii unor relații cu caracter privat ce au în conținutul lor elemente de extraneitate^[1].

b) Examinând *spiritul* dispozițiilor din Codul civil, trebuie să remarcăm că acestea sunt destinate să reglementeze relații sociale cu caracter privat, adică relații care îndeobște nu implică intervenția autorității publice, decât în măsura în care sunt litigioase^[2].

La cele arătate, s-ar putea replica invocându-se faptul că pe aceleași coordonate se înscriseră litera și *spiritul* reglementărilor anterioare. În parte este adevărat, numai că domeniul dreptului civil era limitat de calitatea subiectelor care participau la raporturile juridice, în sensul că dispozițiile Codului civil și ale dreptului civil în general nu se adresau, cel puțin în mod direct, și persoanelor fizice ori juridice care erau părți ale raporturilor cu caracter privat în virtutea unei calități speciale, îndeosebi în virtutea calității de comerciant (profesionist). În schimb, actualul Cod civil, în art. 3 alin. (1), prevede însă expres că dispozițiile sale „se aplică și raporturilor dintre profesioniști, precum și raporturilor dintre aceștia și orice alte subiecte de drept civil”. Ca urmare, nu mai există niciun reper în măsură să ne permită să delimităm raporturile juridice cu caracter privat care sunt de domeniul dreptului civil de raporturile cu caracter privat care nu sunt de domeniul său. Aceasta înseamnă că, practic, este în litera Codului civil ca dispozițiile sale să reglementeze, la modul general, orice fel de raporturi cu caracter privat, la fel cum este în *spiritul* Codului civil ca dreptul civil să tindă a se identifica cu dreptul privat. De fapt, această nouă orientare a legiuitorului este un fel de „întoarcere la trecut”, întrucât cel puțin în doctrina mai veche dreptul civil a fost identificat uneori cu însuși dreptul privat^[3], iar alteori s-a spus că dreptul civil este dreptul privat general^[4], în sensul că el reglementează cele mai frecvente și obișnuite raporturi și acte ale particularilor.

---

[1] Aspectele specifice acestor conflicte de legi vor fi expuse cu ocazia examinării problemelor legate de aplicarea normelor juridice în spațiu.

[2] Am precizat că îndeobște este așa fiindcă nu se poate omite faptul că, spre pildă, actele de stare civilă se întocmesc de o autoritate publică, căsătoria se încheie în fața unei autorități, adopția se încuviințează de către instanța de judecată etc.

[3] M.B. Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, Ed. „Cartea Românească” S.A., București, 1921, p. 17.

[4] C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. „Naționala”, București, 1928, p. 14.

1.10. Tendința de unificare a dreptului privat este un progres?

Desigur că, numai cu rea-credință se poate nega faptul că noul Cod civil, prin litera sa, este o legiuire modernă, care tinde a se alinia la cerințele lumii contemporane. Însă, așa cum am sesizat anterior, concepția monistă care a stat la baza elaborării noului Cod civil, concretizată în tendința legiuitorului de a unifica dreptul privat, poate fi privită ca o întoarcere la trecut. Ca urmare, o întrebare privitoare la felul în care trebuie apreciat acest spirit al Codului civil pare a fi cât se poate de firească. Este însă, după părerea noastră, prea devreme pentru un răspuns convingător. Putem răspunde însă la o altă întrebare: ce schimbări de fond produce această nouă concepție asupra relațiilor pe care le reglementează dreptul civil? Pur și simplu, această concepție, denumită monistă, este un alt mod de a privi aceeași realitate, un alt mod de „organizare” a legislației care alcătuiește dreptul privat^[1], caracterizat prin aceea că în loc să existe trei coduri – Codul civil, Codul comercial și Codul familiei – există unul singur, ce constituie dreptul comun pentru o serie întreagă de legi speciale, care există astăzi și vor exista în viitor, inclusiv în materia raporturilor dintre profesioniști ori în aceea a raporturilor de familie.

§2. Izvoarele formale ale normelor dreptului civil

2.1. Preliminarii

Normele juridice sunt fixate, de regulă, în textele unor acte normative, respectiv în legi, ordonanțe, ordonanțe de urgență ș.a. Aceste acte normative sunt forma dreptului și totodată izvorul său, în vreme ce normele juridice din cuprinsul lor sunt însăși substanța dreptului^[2].

Trebuie însă precizat că în teoria generală a dreptului^[3], inclusiv a dreptului civil, sintagma izvor de drept a fost și este folosită în două înțelesuri. Mai întâi, în

---

^[1] Practic, extinderea domeniului de reglementare al dreptului civil la raporturile dintre profesioniști privește doar materia obligațiilor civile de sorginte contractuală și cea a contractelor speciale. Aceasta deoarece persoanele și prescripția extinctivă aparțineau dreptului civil chiar dacă erau reglementate prin acte normative cu caracter special (Decretele nr. 31/1954 și nr. 32/1954, Codul familiei, Decretul nr. 167/1958), iar dreptul familiei s-a desprins artificial din dreptul civil în anul 1954, odată cu elaborarea Codului familiei. La acea epocă, legiuitorul a recurs, în cazul actelor normative menționate, la reglementări distincte de Codul civil mai mult din dorința de a nu amesteca reglementările noi, de sorginte socialistă, cu reglementarea de sorginte „burgheză” din Codul civil, așa cum era socotită la acea vreme. Prin urmare, în privința acestor din urmă domenii de reglementare – persoane, familie, prescripție – Codul civil nu face altceva decât să se întoarcă la normalitate.

^[2] De multe ori distincția dintre actul normativ și norma juridică nu este făcută sau termenii ei sunt folosiți invers. Așa, spre pildă, se vorbește despre interpretarea normelor juridice deși, în realitate, este vorba despre interpretarea textelor diferitelor acte normative; sau se vorbește despre aplicarea legilor în timp – primate ca acte normative – deși este vorba despre aplicarea normelor juridice în timp. Trebuie însă precizat faptul că norma juridică se bucură doar de o independență relativă față de actul normativ ce o conține. Ea rămâne încorporată în acel act și are, în raport cu alte norme juridice, poziția și forța juridică a celui act.

^[3] Pentru cele două înțelesuri ale acestei sintagme în teoria dreptului, v. N. Popa, *op. cit.*, p. 152.

înțelesul de *izvor material*^[1], adică în înțelesul de realități de natură economică, socială etc., care există la un moment dat și determină legiuitorul să elaboreze anumite norme juridice. Mai apoi, în înțelesul de *izvor formal* sau de forme de exprimare a dreptului^[2], înțeles menit să evidențieze sursele normelor de drept, respectiv formele de exprimare în care acestea sunt încorporate (legi, ordonanțe, alte acte normative^[3]), prin intermediul cărora pot fi percepute și pe care trebuie să se fundamenteze orice act de aplicare a dreptului (hotărâre judecătorească, decizie administrativă etc.).

Ținând seama de prevederile Codului civil, dar având în vedere și discuțiile doctrinare anterioare lui, privitoare la izvoarele dreptului, putem face distincție între următoarele două categorii de izvoare: izvoare certe și izvoare discutabile. În prima categorie trebuie cuprinse acele izvoare pe care le menționează în mod expres art. 1 alin. (1) C. civ., respectiv: legea, uzanțele și principiile generale ale dreptului. În cea de a doua categorie putem cuprinde jurisprudența și doctrina^[4].

O analiză temeinică a acestor izvoare poate constitui ea însăși obiectul unei lucrări de amploare. În plus, ele sunt obiect de preocupare pentru teoria generală a dreptului^[5]. De aceea, ne-am propus doar o enumerare a lor, însoțită de unele precizări minimale cu caracter explicativ.

2.2. Legea

Nu de puține ori, atât în vorbirea curentă, cât și în literatura de specialitate, cuvântului „lege” i se atribuie înțelesuri îndeobște acceptate, dar în bună măsură improprii, desemnându-se prin el fie normele juridice în general^[6], fie actele normative în general^[7]. În acest înțeles larg, prin lege sunt evocate, spre pildă, și

^[1] V., de exemplu, O. Ungureanu, *op. cit.*, 2007, p. 35.

^[2] În ce ne privește, am preferat ca de la început să vorbim despre izvoarele formale ale normelor dreptului civil și nu despre izvoarele dreptului civil, mai mult din dorința de a fi consecvenți în expunere și nu pentru a evidenția o deosebire de fond. De altfel, în literatura juridică franceză, pentru a desemna izvoarele dreptului se folosește frecvent sintagma „sursele regulilor de drept”.

^[3] Actele normative sunt acele acte emise de către autoritățile statului în care sunt cuprinse norme juridice. Ele poartă denumiri diferite în funcție de organul emitent și au o forță juridică diferită, determinată de poziția pe care organul emitent o ocupă în sistemul organelor statului, respectiv de competența și atribuțiile acestuia. Conceptul opus aceluia de **act normativ**, utilizat îndeosebi în dreptul administrativ, este cel de **act individual**, adică de act de aplicare a prevederilor unui act normativ.

^[4] În literatura juridică franceză se face distincție între surse directe și surse prin interpretare. Din prima categorie fac parte legea și obiceiul, iar din cea de a doua categorie fac parte practica judiciară, practica (avocațială și notarială) și doctrina (în acest sens, v. H., L. și J. Mazeaud, F. Chabas. *op. cit.*, p. 117-118).

^[5] În acest sens, v. N. Popa, *op. cit.*, p. 153-172.

^[6] Pentru concizia exprimării, uneori, vom folosi și noi cuvântul „lege” pentru a desemna prin el un act normativ sau chiar o normă juridică.

^[7] Atât în literatura noastră de specialitate cât și în literatura franceză, caracterizarea noțiunii de lege s-a făcut avându-se în vedere două criterii, respectiv criteriul formal și criteriul material. Criteriul formal pune accent pe natura organului chemat să o adopte și pe procedura de adoptare, în vreme ce criteriul material pune accent pe faptul că „legea” conține reguli de conduită generale, impersonale și obligatorii, deci norme juridice. Din punct de vedere al acestui criteriu legea este sinonimă cu actul normativ. Pentru o prezentare mai amplă a noțiunii

actele normative emise de autoritățile administrației publice centrale (Ordonanțele și Ordonanțele de urgență ale Guvernului) și chiar cele emise de autoritățile locale.

În realitate însă, legea este numai actul normativ emis de către Parlament și care este denumit astfel prin însuși titlul său – acela de Lege – urmat de precizarea raporturilor pe care le reglementează (Lege pentru reglementarea...; Lege privind regimul juridic... etc.). Prin amploarea sa, principala lege civilă este fără îndoială Codul civil.

2.2.1. Codul civil – legea civilă de drept comun

Actualul Cod civil^[1] a fost adoptat prin Legea nr. 287/2009 și pus în aplicare prin Legea nr. 71/2011^[2]. Pe lângă faptul că este cea mai amplă lege civilă, Codul civil ocupă o poziție privilegiată în ansamblul legislației civile, prin aceea că, așa cum am arătat deja, potrivit art. 2 alin. (2), prin litera și spiritul lor prevederile Codului civil evocă *dreptul privat în general*. Potrivit aceluiași text, normele juridice care alcătuiesc Codul civil constituie și „*dreptul comun*” pentru domeniile la care se referă litera sau spiritul dispozițiilor sale, ceea ce înseamnă că, în cele din urmă, Codul civil este legea de drept comun în ce privește reglementarea relațiilor cu caracter privat.

Pentru a vedea ce înseamnă „drept comun” trebuie, mai întâi, să reamintim faptul că actualul Cod civil nu este singurul act normativ prin care se reglementează relații sociale care țin de domeniul său, întrucât există o legislație civilă adiacentă Codului civil, elaborată în bună măsură anterior intrării lui în vigoare. Pe de altă parte, trebuie să observăm că sintagma „drept comun” nu este o creație a autorilor Codului civil actual.

În condițiile Codului civil anterior, doctrinar, această sintagmă a fost folosită pentru a evoca „o normă juridică, instituție sau ramură de drept, care conține reglementarea generală și fundamentală a unui tip sau domeniu de raporturi sociale și care se aplică ori de câte ori pentru un raport juridic concret nu există o reglementare specială”^[3]. Într-o altă exprimare, sugestivă de altfel și care avea în vedere calitatea de *drept comun* a dreptului civil, s-a spus că dreptul civil „dă

---

de lege și a criteriilor ce stau la baza definirii ei, v. T. Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*, vol. II, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 97-103.

[1] Înainte de intrarea în vigoare a actualului Cod civil, principala legiuire civilă a fost Codul civil elaborat și promulgat în 1864 și pus în vigoare la 1 decembrie 1865. În structura sa inițială, Codul civil avea un titlu preliminar intitulat „Despre efectele și aplicarea legilor în genere” și trei cărți, intitulate după cum urmează: Cartea I „Despre persoane”; Cartea a II-a „Despre bunuri și despre deosebitele modificări ale proprietății” (care cuprinde patru titluri); și Cartea a III-a „Despre diferitele moduri prin care se dobândește proprietatea” (care cuprinde douăzeci de titluri). Dintre acestea, doar Cartea întâi a fost abrogată în întregime și înlocuită prin prevederile Codului familiei și ale Decretelor nr. 31 și 32 din 1954. Cu toate neajunsurile sale, dintre care unele sunt firești pentru epoca elaborării, Codul civil a rămas în vigoare o perioadă considerabilă de timp, toate încercările de elaborare a unui nou cod rămânând fără rezultat până în anul 2009, când a fost adoptat actualul Cod civil.

[2] Legea nr. 71/2011 a adus o seamă de modificări Legii nr. 287/2009, ceea ce a făcut ca aceasta din urmă să fie republicată în M. Of. nr. 505 din 15.07.2011.

[3] M. Mureșan, P. Vasilescu, J. Kocsis, M. David, S. Fildan, *Dicționar de drept civil*, Ed. Cor-dial Lex, Cluj-Napoca, 2009, p. 258.

împrumut” normele sale altor ramuri de drept, când acestea nu au norme proprii pentru un caz ori aspect, ori invers, alte ramuri de drept „iau împrumut” norme de la dreptul civil^[1].

Așadar, **dreptul comun era dreptul civil**, adică ansamblul normelor cuprinse în Codul civil și într-o serie întreagă de acte normative speciale adiacente lui, iar opus dreptului comun era dreptul categorial (special) aparținând celorlalte ramuri ale dreptului privat, îndeosebi dreptului comercial și dreptului familiei. Această poziție privilegiată a normelor dreptului civil în raport cu celelalte norme ale dreptului privat nu era consacrată, de principiu, nici de Codul civil (anterior) și nici de vreo altă lege civilă. Nu mai puțin însă, Codul comercial cuprindea o prevedere în acest sens chiar în art. 1, care dispunea că „*În comerț se aplică legea de față. Unde ea nu dispune se aplică Codul civil*”.

În condițiile noului Cod civil, care a unificat în bună măsură legislația civilă risipită anterior în diferite acte normative, nu mai este cazul să vorbim despre calitatea de drept comun a dreptului civil, întrucât **dreptul comun este Codul civil**, așa cum el însuși prevede, în mod expres, în art. 2 alin. (2). Așa fiind, înseamnă că, din punct de vedere al sferei de aplicare, Codul civil este o lege cu vocație generală, față de toate celelalte acte normative care aparțin dreptului civil, care sunt deopotrivă **legi speciale**. Urmare a acestei vocații, prevederile Codului civil pot primi aplicare, virtual desigur, în toate domeniile care aparțin dreptului privat, în vreme ce legile (actele normative) speciale au fiecare un domeniu de aplicare specific și, în consecință, limitat. Distincția **drept comun – legi speciale** nu ține de domeniul speculațiilor doctrinare, ci are o seamă de consecințe de ordin practic care privesc atât aplicarea legii, cât și procesul de legiferare. De aceea, vom încerca să evidențiem câteva dintre acestea.

Astfel, la prima vedere, consacrarea caracterului de drept comun a prevederilor Codului civil pare să fie o anomalie legislativă atunci când pentru un anumit domeniu de relații sociale există și o lege specială – proprie aceluși domeniu –, prin aceea că, cel puțin aparent, se creează o suprapunere, un concurs, între cele două reglementări, de natură să creeze dificultăți în aplicarea lor. Întotdeauna însă un astfel de concurs de legi se rezolvă în favoarea legii speciale care se aplică cu prioritate față de cea de drept comun, aceasta din urmă având așadar un caracter subsidiar.

În al doilea rând, atunci când pentru un anumit domeniu de relații există o lege specială și aceasta este neîndestulătoare (lacunară), prevederile ei se vor completa cu prevederile de drept comun. Uneori această soluție este prevăzută expres printr-o dispoziție a Codului civil. Așa, de exemplu, art. 1177 C. civ. prevede: „*Contractul încheiat cu consumatorii este supus legilor speciale și, în completare, dispozițiilor prezentului Cod*”^[2]. Alteori, legea specială este aceea care face trimitere la Codul civil, prevăzând că dispozițiile ei se întregesc

^[1] Gh. Beleiu, *op. cit.*, p. 34.

^[2] Uneori, Codul civil își proclamă calitatea de drept comun și față de prevederile Codului de procedură civilă. Astfel, în art. 2516 alin. (1) C. civ. se prevede că dispozițiile Codului civil „constituie dreptul comun în materia prescripției extinctive”, după care, prin prevederile alin. (2), legiuitorul lasă să se înțeleagă că aceste dispoziții se vor aplica și prescripției dreptului de a obține executarea silită, atunci când dispozițiile cuprinse în Codul de procedură civilă ar fi neîndestulătoare.

cu cele ale Codului. În majoritatea cazurilor însă, o astfel de trimitere expresă la normele Codului civil lipsește, dar cu toate acestea, la nevoie, ele se vor aplica, în virtutea prevederilor din art. 2 alin. (2) C. civ. Aplicarea normelor Codului civil în alte domenii decât acelea care țin strict de obiectul lor de reglementare nu se face însă necondiționat, întrucât atunci ar dispărea însăși rațiunea de a fi a unor legi civile distincte de Codul civil. Așa fiind, ne apare necesară precizarea că normele Codului civil se vor aplica în calitate de drept comun cu respectarea a două condiții. Mai întâi, este necesar ca pentru anumite relații sociale (situații), care prin specificul lor sunt de domeniul unei legi speciale, reglementarea existentă să fie neîndestulătoare. Mai apoi, trebuie ca normele dreptului civil să fie compatibile cu specificul relațiilor pe care sunt chemate să le reglementeze în calitate de drept comun.

În al treilea rând, distincția despre care discutăm este necesar a fi luată în seamă deoarece abrogarea sau modificarea unei legi speciale nu are loc în mod tacit ca urmare a abrogării ori modificării legii de drept comun. Așa, spre pildă, înlocuirea vechiului Cod civil cu cel nou nu a dus prin ea însăși la abrogarea tacită a legilor civile speciale aflate în vigoare la acel moment. Pentru a se ajunge la acest rezultat a fost nevoie – și este nevoie ori de câte ori o lege de drept comun este înlocuită cu o alta de același fel – de o abrogare expresă a legilor speciale^[1]. Așa se explică de ce la finalul Legii nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil există o întregă listă de acte normative care își încetează existența ca urmare a abrogării lor exprese de la data intrării în vigoare a noului Cod civil.

2.2.2. Legea civilă și tratatele internaționale

Corelația dintre legislația civilă internă și tratatele internaționale se cere a fi examinată atât prin prisma prevederilor Constituției, cât și prin prisma prevederilor art. 4 C. civ.

Potrivit art. 11 alin. (2) din Constituția României, „*Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern*”^[2]. Așa cum, pe drept cuvânt, s-a arătat în literatura de specialitate, tratatele internaționale nu au, pe teritoriul statului nostru, un efect executoriu direct, ele trebuind ratificate de către organul legiuitor. În măsura în care ratificarea a fost făcută, se poate spune că are calitatea de izvor de drept intern „nu tratatul sau convenția supusă ratificării, ci legea de ratificare, lege care, desigur, înglobează conținutul documentului internațional ratificat”^[3].

Tot în legătură cu tratatele internaționale și calitatea acestora de izvor de drept, mai trebuie menționate și prevederile art. 11 alin. (3) și art. 20 alin. (2) din Constituție. Astfel, potrivit art. 11 alin. (3), „*În cazul în care un tratat la care Româ-*

^[1] În acest sens, art. 67 alin. (3) din Legea nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative (republicată în M. Of. nr. 260 din 21.04.2010) prevede că dispozițiile actelor normative speciale „*nu pot fi socotite modificate, completate sau abrogate nici prin reglementarea generală a materiei, decât dacă acest lucru este exprimat expres*”.

^[2] Constituția folosește termenul de *tratată* într-o accepțiune largă, adică pentru a desemna orice categorie de instrumente juridice folosite în practica internațională (acord, convenție, protocol, pact etc.).

^[3] D. Popescu, M. Harosa, *Drept internațional privat. Tratat elementar*, Ed. Lumina Lex, București, 1999, p. 176.

nia urmează să devină parte cuprinde dispoziții contrare Constituției, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituției”; iar potrivit art. 20 alin. (2), „Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile”.

În sfârșit, potrivit art. 4 C. civ., în materiile care sunt obiect al reglementărilor din Codul civil și din legile speciale adiacente lui, dispozițiile privind drepturile și libertățile persoanelor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu „(...) Declarația Universală a Drepturilor Omului, pactele și celelalte tratate la care România este parte”^[1].

2.2.3. Legea civilă și dreptul Uniunii Europene

Aderarea la Uniunea Europeană face necesară luarea în discuție și a dreptului comunitar^[2], care este de aplicare prioritară față de dreptul național, fiind alcătuit, pe de o parte, din ansamblul normelor care organizează Uniunea Europeană (dreptul primar) și, pe de altă parte, din normele elaborate de organele comunitare (dreptul derivat). Acestea din urmă se concretizează îndeosebi în directive și regulamente. Directivele cuprind norme adresate statelor membre și caracterizate prin aceea că vizează un anumit obiectiv (rezultat), obligând statele la adoptarea unor reglementări interne conforme cu conținutul lor. În schimb, regulamentele elaborate de organele comunitare în limitele competenței lor sunt aplicabile direct în statele membre, fără a fi nevoie ca vreo autoritate legislativă sau executivă să mai adopte reglementări interne. Suntem așadar, în acest caz, în prezența unor izvoare de drept supranaționale, care, spre deosebire de tratate, pe de o parte, nu trebuie ratificate pentru a se încadra în ordinea juridică internă și, pe de altă parte, au prioritate în caz de conflict cu reglementările interne^[3].

Legiuitorul a ținut seama de aceste realități și, ca urmare, prin art. 5 C. civ. a dispus că „În materiile reglementate de prezentul cod, normele dreptului Uniunii Europene se aplică în mod prioritar, indiferent de calitatea sau statutul părților”. La fel ca în cazul tratatelor, se subînțelege că normele dreptului Uniunii Europene vor fi prioritare în aplicare nu numai în raport de dispozițiile din Codul civil, dar și în raport cu dispozițiile legilor civile speciale.

2.3. Actele normative elaborate de guvern

Potrivit art. 108 alin. (1)-(3) din Constituția României, „Guvernul adoptă hotărâri și ordonanțe. Hotărârile se emit pentru organizarea executării legilor. Ordonanțele se emit în temeiul unei legi speciale de abilitare, în limitele și condițiile prevăzute de acestea”.

^[1] Textul prevede că interpretarea și aplicarea acestor dispoziții trebuie să se facă și în concordanță cu Constituția. Ni se pare atât de firească o asemenea interpretare și aplicare, încât nici nu am mai menționat-o.

^[2] Acesta este obiect al unei materii distincte. De aceea ne limităm doar la a semnala necesitatea luării lui în considerare în contextul unei discuții despre izvoarele dreptului.

^[3] Pentru detalii, v. Gy. Fabián, *Drept instituțional comunitar*, Ed. Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2006, îndeosebi p. 72, 83, 92, 121-122; pentru alte acte (decizii, recomandări, avize), v. p. 130-133.

Potrivit art. 115 din Constituție, Parlamentul poate adopta o lege specială de abilitare a Guvernului pentru a emite ordonanțe în domenii care nu fac obiectul legilor organice. Legea de abilitare va stabili, în mod obligatoriu, domeniul și data până la care se pot emite ordonanțe. Dacă legea de abilitare o cere, ordonanțele se supun aprobării Parlamentului, potrivit procedurii legislative, până la împlinirea termenului de abilitare. Nerespectarea termenului atrage încetarea efectelor ordonanței.

În situații extraordinare, a căror reglementare nu poate fi amânată, Guvernul poate adopta ordonanțe de urgență. Acestea intră în vigoare numai după depunerea lor spre dezbatere în procedura de urgență la Camera competentă să fie sesizată și după publicarea ei în Monitorul Oficial al României.

Actele normative elaborate de guvern sunt izvoare ale normelor de drept civil în măsura în care reglementează raporturi sociale care sunt de domeniul dreptului civil.

2.4. Actele normative emise de autoritățile centrale și locale ale administrației publice

Aceste acte poartă denumiri diverse, în funcție de organul care le emite. Astfel, conducătorii autorităților centrale ale administrației publice pot emite ordine, instrucțiuni, regulamente și alte acte prevăzute de lege. Din categoria actelor emise de către autoritățile locale, pot fi amintite: dispozițiile primarului, hotărârile consiliilor locale și județene, ordinele prefectului ș.a.

Toate aceste acte pot fi izvoare normative de drept civil, numai în măsura în care cuprind norme juridice și reglementează relații care sunt de domeniul dreptului civil. Totodată, ele trebuie să concorde cu legile și ordonanțele guvernului și să fie emise în limitele competenței și în exercitarea atribuțiilor organului emitent.

2.5. Uzanțele

În categoria izvoarelor dreptului civil, după lege, în art. 1 alin. (1) C. civ. sunt menționate *uzanțele*. De asemenea, tot în textul art. 1 alin. (2)-(5) se precizează care sunt trăsăturile caracteristice ale uzanțelor ca sursă de norme juridice civile **(a)**, după care, în alin. (6) se arată că prin uzanțe se desemnează atât uzurile profesionale **(b)** cât și obiceiul sau cutuma **(c)**. În cele ce urmează le vom prezenta în această ordine, pentru ca la final să adăugăm unele observații și aprecieri generale **(d)**.

a) Trăsături caracteristice. Din prevederile art. 1 C. civ. rezultă că uzanțele sunt un izvor de drept subsidiar legii și subordonat acesteia. Astfel, mai întâi, potrivit alin. (2), uzanțele se aplică doar „**în cazurile neprevăzute de lege**” (s.n.), adică pentru reglementarea eventualelor raporturi sociale care prin caracterul lor cu totul particulare au „scăpat” reglementărilor legale. Nu este vorba așadar despre situațiile în care reglementările legale existente nu sunt îndeplătoare, care, așa cum am arătat, se complinesc prin aplicarea dreptului comun, ci este vorba despre situații care nu au efectiv o reglementare legală.

Apoi, potrivit alin. (3), **„în materiile reglementate prin lege, uzanțele se aplică numai în măsura în care legea trimite în mod expres la acestea”**^[1] (s.n.). Astfel, Codul civil cuprinde, cu totul izolat și în special în materia raporturilor de vecinătate, câteva trimiteri la obiceiul locului (art. 603, art. 613, art. 662, și art. 1349), însă cuprinde frecvente trimiteri la uzanțe, în special în ce privește încheierea și executarea contractelor și mai ales a celor specifice profesioniștilor, ca de exemplu: contractul de expediție, de agenție, de intermediere, de transport ș.a.

Pe de altă parte, potrivit alin. (4), uzanțele apar ca fiind un izvor de drept condiționat și datorită faptului că, indiferent dacă trebuie să complinească o lipsă de reglementare legală ori aplicarea lor este rezultatul unei trimeri a legii, ele pot fi **„recunoscute”** (s.n.), deci acceptate ca surse de norme juridice, numai în măsura în care **„sunt conforme ordinii publice și bunelor moravuri”**. Această **„recunoaștere”** vine să evoce faptul că uzanțele și în special obiceiul constau în reguli de conduită care există și se aplică voluntar într-o comunitate oarecare, indiferent dacă legea trimite sau nu trimite la ele^[2]. Calitatea de izvoare de norme juridice a acestor reguli este pusă în discuție, practic, doar în clipa în care între părțile care s-au conformat lor apare un litigiu ce se aduce spre soluționare în fața instanțelor de judecată. Or, dacă în fața instanței părțile vor invoca o uzanță pe care ele înțeleg să o aplice dar care este contrară ordinii publice sau bunelor moravuri, aceasta nu va putea fi reținută pentru a motiva o soluție sau, altfel spus, nu va avea valoare de izvor de drept.

De asemenea, spre deosebire de normele juridice cuprinse în legi și în celelalte acte normative care pot fi invocate de către cei interesați fără a trebui dovedite, întrucât se prezumă că instanța cunoaște legea, normele juridice care au ca sursă uzanțele trebuie dovedite. În acest sens, în alin. (5) al art. 1 C. civ. se prevede că **„Partea interesată trebuie să facă dovada existenței și a conținutului uzanțelor”**. De un regim mai favorabil din punct de vedere al probațiunii se bucură **„uzanțele publicate în culegeri elaborate de către entitățile sau organismele autorizate în domeniul”**, deoarece existența acestora este prezumată până la proba contrară^[3].

În sfârșit, ca o ultimă particularitate a acestui izvor de norme juridice civile, neprevăzută de art. 1 C. civ., se poate menționa și faptul că regulile ce alcătuiesc uzanțele au o sferă de aplicare limitată și variabilă. Limitată deoarece ele sunt aplicabile numai în comunitatea umană sau profesională în care s-au format și numai în raporturile dintre membrii acelei comunități; variabilă fiindcă regulile ce alcătuiesc obiceiul diferă și e normal să difere de la o comunitate la alta, ceea ce se evoca prin sintagma **„obiceiul locului”**.

---

^[1] În materiile reglementate prin norme supletive obiceiul poate primi valoare juridică chiar și în lipsa unei trimeri exprese a legii, fiindcă părțile prin voința lor pot să convină ca drepturile și obligațiile reciproce, neprecizate expres în contract, să fie acelea pe care le stabilește obiceiul locului și nu cele care rezultă din normele supletive ale legii civile.

^[2] În același sens, v. T. Pop, *Drept civil român. Teoria generală*, Ed. Lumina Lex, București, 1993, p. 35.

^[3] În același sens, art. 255 alin. (3) C. proc. civ. prevede că **„Uzanțele, regulile deontologice și practicile statornicite între părți trebuie probate, în condițiile legii, de către cel care le invocă. Regulamentele și reglementările locale trebuie dovedite de către cel care le invocă numai la cererea instanței”**.